

CEMAL PAŞA'NIN ALMANYA GEZİSİ Bir Davetin Perde Arkası

Dr. Celalettin YAVUZ

I. nci Dünya Harbi'nin devam ettiği 1917 yazında Bahriye Nazırı Cemal Paşa savaştaki müttefikimiz Almanya'ya bir gezi düzenlemiştir. Bu geziye Bahriye Müsteşarı Vasıf Bey'e ilaveten zamanın Bahriye Nazırlığı Erkanı Harbiye Reisi¹ olan Rauf Orbay da katılmıştır². Bu gezinin Türk kaynaklarında Alman İmparatoru'nun Cemal Paşa'yı "Bahriye Nazırı" sıfatı ile Almanya'ya daveti üzerine gerçekleştigiğine işaret edilmektedir. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın I. nci Dünya Harbi'nin sürdüğü o çetin yıllarda dahi Türk Deniz Kuvvetleri'ni güçlendirmek üzere güçlü bir "Deniz Kuvvetleri Projesi"ni gerçekleştirme azmi içerisinde olduğu görülmektedir. Zamanın Donanma Komutanı Alman Amiral Souchon'un yazdıklarına göre; Cemal Paşa Almanya'dan Goeben (Yavuz), Moltke, Breslau (Midilli) ile bir küçük kruvazör daha satın almak istemektedir. Barış Andlaşması'nın imzalanmasını takiben Osmanlı Devleti'nin müteakip harplerden uzak durabilmesi maksadıyla ayrıca 24 muhrip ve 24 denizaltı tedariki için de Almanya ile sözleşme imzalanmasını istemektedir³. Cemal Paşa bu konuları 1916 yılı sonlarına doğru Amiral Souchon ile her karşılaşmasında gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Amiral Souchon 8 Aralık 1916 tarihinde Almanya'nın İstanbul büyükelçisi ile görüştüğü zaman konuyu açıklamak zorunda kalır. Cemal Paşa'nın 10 yıl içerisinde dikkate değer bir Türk Donanması meydana getirilebileceği heves ve iddiasında olduğunu ve bu konuda ısrarlı bir tutum izlediğini ifade eder⁴. Cemal Paşa'nın bu planı ise Amiral Souchon tarafından realize edilebilir bulunmamaktadır. Zira, Cemal Paşa milyarlarca Mark tutarındaki bu masrafın Almanya tarafından doğrudan Osmanlı Bahriye Nazırlığı'na verilebileceğine inanmaktadır. Amiral Souchon'un günlüğünde dahi yazdıklarına göre; şayet Cemal Paşa'nın isteklerinin mümkün olmadığı söylenecek olsa karşılığında dostça olmayan bir Cemal Paşa bulacaklardır. Bu durum

1. Kurmay Başkanı.
2. Kutay, Cemal; Osmanlı'dan Cumhuriyete, Yüzyılımızda Bir İnsanımız; Kazancı Kitap Tic. A.Ş.; İst, 1992 s.32.
3. BA RM 40; Alman Akdeniz Filosu aynı zamanda Osmanlı Donanma Komutanı Amiral Souchon'un tuttuğu 3 Aralık 1916 tarihli jurnal kaydı.
4. BA RM 40; a.g. jurnalde 8 Aralık 1916 tarihli kayıt.

Amiral Souchon'u rahatsız edecek, o da bu rahatsızlığın çözümü için önce Almanya'nın İstanbul Büyükelçisine, ardından da İmparatorluk Bahriyesi'ne başvuracaktır⁵.

Amiral Souchon I. Dünya Harbi'nin o günlerinde Cemal Paşa'nın istediği büyük deniz kuvvetinin önemli bir güç faktörü olduğuna inanmaktadır. Buna karşılık Cemal Paşa'nın küstürülmesi ya da darıltılması halinde Osmanlı Devleti'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelebileceği endişesini taşımaktadır. Cemal Paşa Aralık 1916 ayı başlarında 8-14 günlüğüne Filistin Cephesi'nden ayrılarak İstanbul'a gelmiştir. Amiral Souchon bu fırsattan istifade ile Cemal Paşa'yı Almanya'ya davet ettirmenin yollarını aramaktadır⁶. Bu durumu Almanya'nın İstanbul Deniz Ateşesi Binbaşı Humann'a da söylemeden geçememiştir⁷. 10 Aralık 1916 tarihinde konuyu tekrar Büyükelçi Kühlmann ile görüşen Amiral Souchon yaklaşmakta olan Noel Tatili'nden istifade ile Berlin'e giderek konuyu İmparatorluk Bahriye Müsteşarı ve Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı'na açmayı düşünür. Her ikisi de diplomatik bir çözüm yolu bulmak ve Cemal Paşa'yı tatmin edecek bir sonuca ulaşmak maksadıyla Berlin'e gitmeğe karar verirler⁸.

O sıralarda Osmanlı Bahriye Nazırlığı'nca İstinye Tersanesi'nde kullanılmak üzere 40 bin tonluk bir yüzer havuzun Almanya'dan satın alınması düşünülmektedir. Ancak, daha önce 8 milyon Mark tutarında olan havuz için 1916 yılı sonlarına doğru Alman Blohm und Voss Tersanesi'nin talebi 15 milyon Mark'a çıkmıştır. Cemal Paşa ve Maliye Bakanı Vekili sıfatı ile Talat Bey Amiral Souchon'la yaptıkları görüşmede havuz fiyatının yüksekliğinden şikayetle konunun Alman Bahriye Nazırı Müsteşarına iletilerek uygun bir fiyat belirlenmesini teklif ederler⁹.

Tüm bu hususları görüşmek üzere Berlin'e giden Alman Büyükelçi Kühlmann ve Amiral Souchon'un da katılımıyla 1916 Aralık ayı içinde Almanya İmparatorluğu yönetimindeki üst düzey bürokratları tarafından adeta kılı kırk yaran bir toplantı yapılır. Alman Dışişleri Bakanlığı'na verilecek bir tavsiye niteliği taşıyan bu değerlendirme toplantısı; 29 Aralık 1916 tarihinde, Berlin'de saat 11.30'da Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan von Stumm ve von Rosenberg, Türk Donanma Komutanlığı görevini yürüten Amiral Souchon, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi von Kühlmann, İmparatorluk Bahriyesi'nden Koramiral Hebbinghaus ve Albay Pfundheller'in katılımı ile gerçekleşmiştir¹⁰.

5. BA MAN 156/19; Band 11; Amiral Souchon'un 8 Aralık 1916 tarihli günlüğü.

6. BA MAN 156/19 Band 11; a.g.b.

7. BA MAN 156/19; Band 11; Amiral Souchon'un 10 Aralık 1916 tarihli günlüğü.

8. BA RM 40; a.g. jurnalde 10 Aralık 1916 tarihli kayıt.

9. BA RM 40; a.g. jurnalde 17 Aralık 1916 tarihli kayıt.

10. BA RM 3/11615; ZU BF 6C 2 Ocak 1917 tarihli Elçi Müsteşar Pfundheller imzalı belge.

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı von Stumm tarafından açılan bu toplantıda öncelikle Osmanlı Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Almanya'ya davet edilip edilmemesi üzerinde duruldu. Özellikle Alman çıkarlarının gözönünü alınmasının gerekliliği üzerinde durulan ve şayet mantiki olursa Türk çıkarlarının da düşünülebileceğine dikkat çekilen bu toplantıda yer alan konuşmalar aşağıdaki şekilde cereyan etmişti¹¹.

Büyükelçi Kühlmann: "Bugün bütün gün ekselans Souchon ile ayrıntılı olarak görüştüm. İkimizde aynı görüşte birleştik. Türk Deniz Kuvvetleri Programı ile ilgili amacına uygun sınav İmparatorluk Deniz Kuvvetlerine tevdi edilmiş olarak kalmaya devam etmelidir. Büyük bir kuvvetin inşa programının uygulanabilirliği yoktur. Ancak, Türkler'in isteğini reddetmekten de bütünüyle kaçınılmalıdır. Tümamiral Hopman tarafından tasarlanacak küçük bir proje Cemal Paşa tarafından da keşfedilebilir.

Cemal Paşa, Dünya Harbi'ne Türkiye'nin bizim tarafta girmesine karar veren dört önemli şahsiyetten birini oluşturmaktadır. Cemal, Talat, Enver ve Halil şimdiki hükümetin en önemli destekleridir.

Cemal'in şahsiyeti ve karakteri bilhassa dikkate alınmalıdır. Birçok aristokrat Türk gibi Fransız eğitimi almış ve Almanya'yı kesinlikle tanımamaktadır. Kanaatimce Enver ve Halil'in Almanya'daki varlığından sonra şimdi de Cemal ziyaret için davet edilmelidir. Şu andaki Alman kudretini tanınması ve öğrenebilmesi için ana karargahta verilecek kısa ve samimi bir resepsiyonu müteakip Alman sanayisinde bir gezi tertiplenmesi uygun olacaktır."

Ekselans von Stumm: "Bu teklifi kabul ediyorum. Türk Deniz Kuvvetleri Programı'nı öncelikle üstünkörü halletmek gerekiyor. Bu durumda; "Türkiye'ye ne verilmeli ve ne verilebilir?" bunun üzerinde durulmalıdır.

Ekselans Souchon: "Ben de Cemal'in şahsiyeti üzerinde duracağım. O, gençliğinden beri "Güçlü bir Türk Bahriyesi" yaratma rüyasını gören biridir. Bu projeye olağan dışı bir değer vermektedir. Aynı zamanda hiçbir Deniz Kuvvetleri Misyonunun sabredemeyeceği kadar da güçlü bir şahsiyettir. Her şeyi kendisi yaratmak ve kendisi onaylamak ister. Bir kara subayı olup deniz kuvvetlerinin yönetimi konusunda gereken hiçbir bilgiye sahip değildir. Gençlik rüyasında Türkiye'nin güçlü bir donanmaya sahip olduğunu açıklıyor. Onun büyük programı basit bir fantaziden ibarettir.

Türk Deniz Kuvvetleri personelinin imkan ve kabiliyetleri hakkında da bir şeyler söylemek istiyorum: Eğitimlerdeki büyük çabalarımız sıra-

11. a.g.b.

sında tespit ettiğimize göre Almanlar'ın temel sayılacak eğitimlerinde Türkler muhtemelen uyum sağlayabilecek, daha sonra da torpidobotu, ganbot ve mayın gemilerini yeterli emniyetle tek başlarına sevk ve idare edebileceklerdir. Buna karşılık asla büyük gemilerin ve denizaltıların duruş gücünü muhafaza edemeyeceklerdir. İçinde hala bazı İngiliz dostu personelin bulunduğu Türk Deniz Kuvvetleri'nin programı Büyük Cemal Paşa'nın projesidir. Bu durumdan özellikle karargahdakiler olmak üzere, sayısız subay endişe duymaktadır. Zira, bu Deniz Kuvvetleri Programı'nın başlatılmasıyla subayların önemli bir bölümü görevden uzaklaştırılacaktır.

Cemal her zaman yüksekten uçan fikirlerini planlı bir şekilde takip etmektedir. Diğer yetkili bakanlar onun programının oldukça fantazi olduğunu bilmekle birlikte, onunla karşı karşıya gelmek istememekte ve itirazdan kaçınmaktadırlar.

Netice olarak, Boğazlar'ın geleceğini emniyete almak ve Cemal'le aradaki köprüyü yıkmamak için onun küçük programını inşa etmek zorundayız. Harpten sonra Türkiye'ye mevcut torpido, mayın ve denizaltılarımızdan verebilir ve bu vasıtaların personelinin planlı olarak eğitebiliriz. Denizaltılar için ise Türkler Alman komutanlar angaje etmelidir. Şu sırada yönetmiş olduğum ve daha önce başka milletlerin de mevcut olduğu Türk Deniz Kuvvetleri'nde gelecekte de yer alabiliriz. Goeben ve Breslav'ın verilmesiyle bunu Türk Hükümeti ve aynı zamanda Türk halkı da böyle kabullendi. Türkler Karadeniz ve mümkünse Ege Denizi'nde deniz hakimiyeti arzuluyor. Burada eski bir geleneksel gurur önemli rol oynuyor. Şayet düşünülecek olursa, Süveyş Kanalı açıldıktan sonra Türk Donanması'nın dünyanın ikinci güçlü donanması olduğu gerçeğinin bir mucize olmadığı anlaşılır."

Ekselansları Hebbinghaus: "İmparatorluk Bahriyesi müsteşarı Türkiye'ye karşı önümüzde duran sorun karşısındaki tutumumuzu bugün ve gelecek için temiz bir politika olarak telakki etmektedir. Bu politika yüksek bir politika ile çözülebilir, belirli amaçlar ve hareketlerle yönlendirilebilir. Bu hususların icrası için İmparatorluk Bahriye Makamı'nın gücüne uygun yetkisinde olan desteğinin de dağıtılması gereklidir. Soru Cemal Paşa'nın davet edilip edilmemesidir ki, bu Dışişleri Bakanlığı'nın kararını gerektirmekte olup onlar tarafından takip edilmelidir. Bu davet gerçekleşirse uygun bir programın ayrıntıları üzerinde İmparatorluk Bahriye Makamı'nca da çalışma yapılacaktır.

Bizi Türkiye ile ilişkilerde meşgul edecek her sorunun ticari yanı gelecekte maksadı uygun olarak hükümetten hükümete rücu etmeli ve bu husus İstanbul'daki temsilcimiz olan Büyükelçi tarafından her şeyden önce iyice etüd edilmelidir. Şu esnadaki durumda tüm yetkilerle tekbaşına, bilgi almaksızın ve sözkonusu Türk makamlarıyla birlikte çalışma an-

layışı artık savunulabilir bir durum değildir. Karşılıklı isteklerin ve yükümlülüklerin açıklanmasına da acilen ihtiyacımız vardır. Bu konuda özellikle vurgulandığı üzere, imparatorluk Bahriyesi Müsteşarı katıyen talep ve yükümlülüklerin garantisini barış yapılmadan önce üzerine alamayacaktır. Goeben ve Breslav'ın verilmesi şu anda gözardı edilemeyecek ve kesinlikle kaçınılmayacak bir haldir. Müsteşar da bu yüzden denizaltı ve torpidobotların verilmesinin anlaşılabilceğini hesaba katıyor. Ancak bu durum için İmparatorluk gününden önce bu konuda bir baskının İmparatorluk Bahriye Makamına getirilecek bir politik baskının tecelisi şartına bağlıdır. İmparatorluk Bahriyesi barışın gelmesi ile birlikte gemileri Türkiye'nin ellerine teslim edecek şekilde hazırdır. Bu gemilerin sulh şartlarındaki bakım tutum masrafları için de kesinlikle bütçemize yük yüklemeyeceğiz.

Türkiye'nin umutları ve isteklerine karşı bu kolaylık göstermenin karşılığı olarak talepleri de beraberinde getirir. Bu talepler Deniz Kuvvetleri'nce aşağıdaki şekilde yükümlenmelidir:

1. İstanbul'da veya yakınında denizaltılar ve torpidobotları için bir Alman Üssü kurulmalıdır.
2. Alman-Türk Tersane Birliği ile ilgili görüşmeler her halikarda barışın tesisinden önce sonuçlandırılmalıdır.
3. Bu hususa İstinye Tersanesi'nin verilmesi de dahildir. Burası Alman torpidobotları ve denizaltıları için ihtiyaç duyulan bir üstür. Büyük gemi inşa tersanesinin inşa programı daha sonra ve yavaş yavaş takip etmelidir.
4. Türk sularında İstasyoner olarak bulunan ve Boğazlar'dan geçiş yapan Alman Harp Gemilerinin hakları kollanmalıdır.
5. Alman İmparatorluğu için çok değerli olan diğer imtiyazlarla ilgili kolaylıklar konusunda Harbiye Nezareti ile yakinen müşterek çalışma yapılmalıdır.

Ekonomik avantajlar ve imtiyazlar konusunda yol inşası, maden ocakları ve kömür istasyonları vb. hususlarını düşünüyorum.”

Büyükelçi Von Kühlmann: “Cemal Paşa, Bahriye Nezareti'nde herkesten büyük bir nüfuza sahiptir. Bu fırsattan istifadeyle onunla Almanya'da görüşülmelidir. Ancak bundan sonra başarıya ulaşma şansımız vardır. Aksi takdirde Türkiye'deki Harbiye Nezareti, sivil idare ve Bahriye Nazırlığı arasındaki mevcut belirsizliğe gömülecek ve bu durum bizim yolumuzu engelleyecektir.

Ekselansları Hebbinghaus tarafından belirtilen sorunlar Cemal Paşa'nın Ana Karargahı ziyaretinden önce sonuçlandırılmalıdır.”

Ekselansları von Stumm: “Aynı fikirdeyim. Cemal’in küçük programı için yaklaşık ne kadarlık bir meblağa gerek olduğunu sormak istiyorum.”

Ekselansları Hebbinghaus: Bu söz konusu küçük program 2-4 yıla yayılarak yaklaşık 300 milyon marklık bir inşa maliyetini kapsayacaktır. Bu da şimdilik yalnızca kabaca bir taslaktır.”

İstihbarat Dairesi Müsteşarı von Rosenberg: “İmparatorluk Bahriyesi’nin temsilcisi tarafından ileri sürülen politik gerekçeleri biz de kabul ediyoruz. Tabii ki Dışişleri Bakanlığı, Deniz Kuvvetleri’nin teknolojisi konusunda bilgisiz kalacaktır. Bu nedenle İmparatorluk Bahriyesi devreye girmek zorundadır.”

Ekselansları von Stumm: “Asıl konu finans sorunudur. Bu parayı nereden almalıyız?”

İstihbarat Dairesi Müsteşarı von Rosenberg: “Bu konuda harca yapan ve daima onaylayıcı açıklamayı yapan, şu sırada cereyan eden harbin bir galibiyetle icrası halinde ve mümkün olması halinde rıza gösterebilecek olan İmparatorluk hazine Dairesine bağımlıyız. Gelecekteki amaçlar için para ayırma imkanı yoktur. Şu ana kadar duyduklarımın sonra ortaya bir soru yöneltmek istiyorum: İmparatorluk Bahriye Nazırlığı ve Alman Bahriyesi’nin Türk Bahriyesi’nin belirli bir kuvvette ya da zayıflıkta olması konusunda çıkarı yok mudur?”

Ekselansları Souchon: “Harp devam ettikçe Türkiye’deki bütün gemiler, botlar ve vasıtaları elimizde sıkı tutmamız gereklidir. Daha sonra ne olacağı hususu ince bir politik sorundur.”

İstihbarat Dairesi Müsteşarı von Rosenberg: “Politik nedenlerle özellikle Cemal Paşa’nın şahsiyetine ulaşmalı ve bu hususla ilgili olarak hareketlerimizi tanzim etmeliyiz. Diğer taraftan barışın tesisinden önce Deniz Kuvvetleri’nin değerli malzemelerini elden çıkarmamalıyız. Ne olacağını ve barışın nasıl geleceğini görmek mecburiyetindeyiz.”

Ekselansları von Kühlmann: “Ancak, Türkiye tıpkı Bağdat Demiryolu İnşasının başlangıcında tesis edildiği gibi Almanya’nın gelecekte de bir Türk Dostu Politikası’nın devam edip etmeyeceğinin şimdiden belirlenmesini arzu ediyor. Yönetimdeki Enver, Halil, Talat ve Cemal’den oluşan dördü Almanya’nın benzer rengi göstermesini ve Türkiye’yi bırakmamasını kastediyorlar. Karşı tarafta ise bilhassa Cavit ve Cahit Almanya’nın güvenilmez ve artık yeterli güçte olmadığını ifadeyle, Batı’dan, gelecekte oluşabilecek güçlükleri ortadan kaldıracak yeni desteklerin aranması gerektiğini iddia etmektedirler. Bu yeni destek de şu anda altın içinde yüzen A.B.D.’dir. Bu Türk muhalefet partisi Amerika ile temas tesisini Batı (İngiltere ve Fransa) üzerinden arayacaktır. Az

önce söz edilen Türk muhalefet partisinin geçen 12 ay içerisinde tamamen bizim davranışımız neticesinde güçlendiği kuşkusu mevcuttur.

Bugün burada ne konuştusak, hepsi büyük bir politikanın sorunudur. Belirtilen mülahazalar ve tedbirlerle gelinen bu noktayı gözardı edemeyiz. Çok acele karar vermek zorundayız.”

Ekselansları von Stumm: “Şayet Türkiye’deki durum dikkate alınmazsa Türkiye’nin bize bağımlı olduğu sonucuna ulaşılır. Ermenistan Ruslar tarafından işgal edildi. El Aris’te Türkler mağlubiyete uğradı. Irak’ta da yakında hezimet geliyor. Mezopotamya ve Kafkaslar zaten Türkiye için kaybedilmiş durumda. Bu şartlar büyük bir hayal kırıklığının yayılmasına neden olacaktır.”

Ekselansları von Kühlmann: “Ancak, Türkler barış antlaşmasından önce bir Deniz Kuvvetleri programını icra etmeye büyük önem veriyor. Rusya’dan duyulan korku sebebiyle bu hususta hemfikirler. Bu yüzden evet ya da hayır deme konusunda açık yol izlemeye ve davranış sergilemeye mecburuz.”

Ekselansları von Stumm: “Küçük Asya’daki petrol sahalarını ele geçirmeyi denemeye mecbur olabilirdik.”

Ekselansları von Kühlmann: “Mezopotamya’daki petrol kaynakları Persler tarafından tesis edilenlerin devamı olup, büyük bir ihtimalle oldukça da verimlidir. Şayet böyle olmasa İngilizler Anglo-Pers Petrol Kuruluşu’na bu kadar büyük bir değer vermezdi. Orada elde edilen petrole Deniz kuvvetleri’nin Doğu’daki tüm ihtiyaçlarını karşılamayı arzuluyorlar. Anghana bakır madeni de olağanüstü değerli. Buna ilaveten birçok diğer maden ve cevher kaynakları da söz konusu. Tabii ki tüm bunları Türkler de biliyor. Ancak, bir zamanlar İngiliz-Fransız sömürü düzeninin yerine şimdi bir Alman benzerinin almasını katiben arzulamıyorlar.

Daha şimdiden Türkler’de iki milyar Marklık kredimiz var. Avusturya’nın da benzer durumu var. Türkler’e ve Avusturya Hükümeti’nin 240 milyon Kron borç vereceğini garanti ettiler. Bu parayla ilk etapta malzeme ve nakliye borcu ödenecek.

Acilen Cavit ile görüşmeliyiz. O, tüm finans tekniğinden biraz da olsa anlayan tek kişidir. Bu görüşme Berlin’de gerçekleşmelidir. Bu görüşmenin Cemal’le karşılaşınca kadar sona erdirilmesi maksada daha uygun olacaktır.

Söz konusu görüşme aşağıdakileri kapsamaktadır.

1. Taleplerimizin sağlama alınması
2. Türkiye’nin talepleri karşılama mali gücünün tayin edilmesi.

Ekselansları von Stumm: “Cemal ve Cavit ile aynı anda görüşülmelidir. Türkiye’ye küçük bir Deniz Kuvvetleri Programı lanse edilmeli ve bunun bize ne yarar getireceği sorulmalıdır.”

Koramiral Hebbinghaus: “Şu ana kadarki görüşmelerden üzerinde uzlaşma sağlandığına kanaat getirdiklerim şöyledir:

1. Hükümet Türk Politikamızın genel hedeflerini açıklamalıdır.
2. Önemli sorunlarla ilgili görüşmeler gelecekte Hükümetler arasında olacaktır.
3. İmparatorluk Bahriye Makamı, Deniz Kuvvetleri ile ilgili tüm sorunlarda yetkisi dahilinde desteğini sürdürecektir ve tavsiyelerde bulunacaktır.
4. Karşılıklı taleplerin açıklanması, müteakip adımlar için ilk şart ve esaslardır.
5. Alman Hükümeti’nde Türkiye’nin gücünü destekleme ve onun gelişmesini halihazırda ve gelecekte himaye etme arzusu mevcuttur.

Tespitlerimizin doğruluğu konusunda onaylamanızı rica ediyorum.”

İstihbarat Daire Müsteşarı von Rosenberg: “Şayet olağandışı politika ertelemesine gidilmeyecekse önceki yıllardaki eski politikayı yürüteceğiz. Türkiye’deki ticari faaliyetlerimizi gelecekte de aramak ve bulmak mecburiyetindeyiz. Türkler tarafından ortaya konan büyük ve milyarlık taleplerin uygulama imkanı yoktur. Kendimiz için yeteri kadar yapmamız gerekenler mevcutlarımızın ve gücümüzün sınırlarına ulaştı. İmparatorluk Hazine Dairesi yapmamız gerekenler bunu her fırsatta bize göstermektedir.”

Koramiral Hebbinghaus: “İmparatorluk Bahriyesi Müsteşarı Türkler’le görüşme konusunu bizzat yürütme yanlısı değildir. Dışişleri Bakanlığı herşeyi üstlenmek, politika ve finansman hususlarını aynı zamanda derhal paketlemek mecburiyetindedir. Halihazırda Türk Deniz Kuvvetleri Programı için mevcut gayretlerin ve açıklığın düzenlenmesine ihtiyacımız vardır.”

Ekselansları von Stumm: “Bu konuda Dışişleri Bakanlığı da aynı fikirdeler.”

Ekselansları von Kühlmann: “Gelecekteki politikanın karar üzerindeki etkisi büyüktür. Amerika, parasının etkisiyle aynı faaliyette bulunmayı istiyor. Büyük finans kaynaklarımız şimdilik Amerikalı arkadaşlarıyla birlikte mi hareket etmeli, yoksa Amerikan nesnelere ilkin kendi hallerini terkedip beklene pozisyonu mu almalıyız? Bir Amerikan faaliyetini beklemek oldukça emniyetli görünüyor.”

İstihbarat Daire Müsteşarı von Rosenberg: “İlk önce kendi bankalarımıza göndermek bana daha dikkate değer görünüyor. Diğerleri olmaksızın Deutsche Bank buna uygun değildir. Örneğin Haus Warburg daha iyicedir. Gelecekte Amerikasız mümkün değildir. Politika ve Devlet görüşünün geçici olarak ele alınmaması bankaların duygularını germemek açısından daha uygun olacaktır.”

Ekselansları von Stumm: “Sonunda Cemal Paşa'nın İmparatorluğa davet edilmesi gerektiği konusunda hem fikiriz.”

Ekselansları von Kühlmann: “Deniz Binbaşı Hummann'ın ona rehber olarak verilmesini ve onu Ocak ayı başında davet etmeyi öneriyorum.”

Deniz Albay Pfundheller: “Ocak ayı sonu daha iyi olur. Zira, Cemal'in temsilcilerinin 7-12 Ocak günleri arasında Alman Tersanelerini görmesi için bir gezi planlandı. Bu beyler gördüklerinin etkisinde kalarak bu fırsattan istifade ile şeflerini haberdar edeceklerdir. Cemal'in ziyareti çok daha değerli olacaktır. Ayrıca, bugünkü konuşmaların değerlendirmesinin Dışişleri Bakanlığı tarafından Harbiye Nezareti ve İmparatorluk Hazine Dairesine iletilmesini, böylelikle İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği'nin tüm gayretlerimizin gerçek merkezi olmasını tavsiye ediyorum. Şu anda Türkiye'de aynı maksada ulaşmak için pek çok Alman ilgili ve görevlisi mevcuttur.”

Ekselansları von Stumm: “Dışişleri Bakanlığı bu öneriyi şevkle dikkate alacaktır. Ayrıca, büyükelçilik de bu duruma uymak mecburiyetindedir.”

Ekselansları von Kühlmann: “Maalesef şu anda Türkiye'de karınca gibi kaynayan onca Alman ilgili ve misyonerleri olan bitenden ve amaçlarının sorgulamasından habersizdir. Herhangi bir yerde bir sorun olduğunda o ana kadar sözkonusu olaydan habersiz olan ve asla zamanında bilgilendirilmeyen büyükelçi de onlara yardımcı olmalıdır.”

Alman Askeri Misyonu General von Lossow emrindeki Askeri otoriteden sorulmaktadır. Şans eseri onunla olan şahsi ilişkiler de mükemmeldir. Her personel değişikliği tabiatıyla bu iyi ilişkiler sebebiyle bir değişikliğe vesile olabilir. Bu elverişli fırsatlardan istifadeyle General von Lossow ile herşeyi ayrıntılı olarak konuşacak ve Dışişleri Bakanlığı'na öneride bulunacağım.”

Sonuç: Cemal Paşa'ya bir İmparatorluk davetiyesi Ocak sonunda tevdi edilmelidir. Gezi refakatçisi Deniz Binbaşı Humann'dır.”

Cemal Paşa ise ziyareti ile ilgili gelişmelerden habersiz 1917 Yaz'ında Alman İmparatoru'ndan Batı Cephesi'ni ziyaret etmek üzere bir davet alır. Nedenini anlamadığını anılarında yazan Cemal Paşa'ya sözkonusu davet, zamanın Alman İstanbul Sefaret Müsteşarı Kont Waldburg

tarafından hem resmen Türk Dışişleri Bakanlığı'na hem de bizzat kendisi tarafından "İmparator Hazretleri'nin selamları" ile birlikte tebliğ edilir. Aynı gün Avusturya İmparatoru tarafından da Avusturya Cephesi'ni ziyaret etmek üzere ikinci bir davetiye kendisine ulaşır. Cemal Paşa padişahın iznini alır ve önce Almanya'ya hareket eder¹². Cemal Paşa'nın heyetinde Bahriye Müsteşarı Vasıf Bey ile o zamanki Bahriye Nezareti Erkanı Harbiye Reisi Yarbay Rauf Orbay da bulunmaktadır¹³.

Heyete Berlin'deki Deniz Ataşesi Vahid Bey ile Almanlar'ın İstanbul Deniz Ateşesi Binbaşı Hans Humann da katılır¹⁴. Cemal Paşa ve heyeti önce Alman Donanması'nın ana üssü olan Kuzey Batı Almanya'daki Wilhelmshaven şehrini ve donanmayı ardından da Bayern zırhlısı ile önce Cuxhaven şehrine ve oradan da Baltık Denizi'ndeki en büyük deniz üssü ve limanın bulunduğu Kiel Şehri'ne hareket eder¹⁵. Cemal Paşa Kiel'de Prens Heinrich von Preussen ve Alman Baltık Donanması Komutanı ile tanışır. Tersaneler ile Flensburg'taki Bahriye Mektebi'ni ziyaret eder. Hatta Prens von Preussen ile birlikte bir çok kez denizaltı tecrübelerine de katılır. Daha sonra Hamburg'a intikal edilerek bugün dahi Türk Deniz Kuvvetleri ile ortaklaşa firkateyn inşa etmekte olan Blohm und Voss Tersanesi'ni ziyaret eder¹⁶. Daha sonra da Essen'deki Krupp fabrikaları gezilerek Bad Kreuznach'taki Alman Genel Karargahı'na gelinir¹⁷. Alman Genel Karargahı'nda Almanlar'ın Riga girişi nedeniyle büyük bir coşku yaşanır ve Alman İmparatoru tarafından Cemal Paşa'ya "Pour Le Merite" nişanı verilirken Cemal Paşa'nın canı son derece sikkındır. Zira aynı gün Alman Karargahı'nda Enver Paşa'dan aldığı şifreli bir telgrafta General Falkenhayn'ın Filistin'deki Yıldırım Orduları Komutanlığı görevine atandığı yazılıdır. Bu ise Alman Generalin Türk Ordusu'nu Filistin'de Verdün benzeri kötü sonuçlu muhtemel bir sefere götüreceği kuş-

12. Cemal Paşa; Hatıralar; Hazırlayan: Behçet Cemal, s.249-250.

13. Kutay, Cemal: Osmanlı'dan Cumhuriyete-Yüzyılımızda bir İnsanımız, Cilt III: s.32.

14. Blohm und Voss Tersanesi/Hamburg özel arşivlerinde bulunan Cemal Paşa'nın gezisi ile ilgili fotoğraflardan anlaşılmıştır.

15. Şu ana kadar yapılan araştırmalardan elde edilememiş olmakla birlikte Cemal Paşa'yı gezdiren Bayern Zırhlısı'nın Kuzey Denizi ile Baltık Denizi'ni Cuxhaven-Kiel arasında bağlayan yaklaşık 100 kilometre uzunluğundaki Kiel Kanalı'ndan geçmiş olması, böylelikle Almanya'nın kudretinin Cemal Paşa üzerinde etki yaratma düşüncesi olması muhtemel görülmektedir.

16. Bu konuda Cemal Paşa'nın anıları ile Rauf Bey'in anıları arasında farklılıklar mevcuttur. Cemal Paşa'nın anılarına göre Hamburg'taki ziyareti müteakip Bad Kreuznach'taki genel karargaha gidilmiştir. Oysa Rauf Bey'in anılarına göre önce Bad Kreuznach'a ardından son olarak Hamburg'a hareket edilmiştir.

17. Gronau, Dietrich; Mustafa Kemal Atatürk oder Die Geburt der Republik; S.122. Bad Kreuznach'taki Alman Genel Karargahı daha sonra 24-31 Aralık 1917 tarihlerinde Şehzade Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa tarafından da ziyaret edilecektir. Günümüzde Park Oteli adı altında bir kaphca oteli olarak görev yapmakta olan binanın bir salonu 23 Nisan 1997 tarihinde zamanın Mainz Başkonsolosu Gürsel Demirok'un büyük gayretleri ile Atatürk'ün adını taşıyan ve anıları ile süslü küçük bir müze haline getirilmiştir.

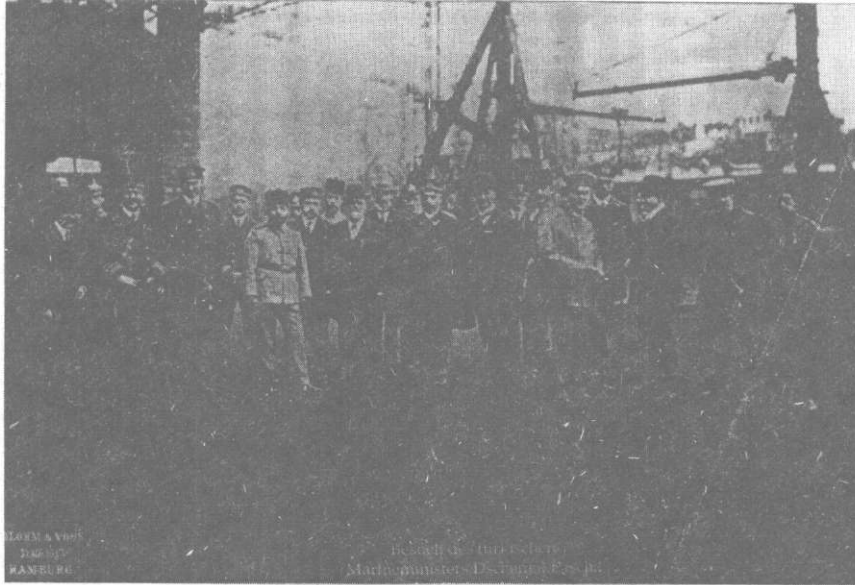
kusuyla Cemal Paşa'nın canını sıkılmaktadır. Genel Karargahı takiben Brügge, Zeebrügge, Ostende ve Courtrai'deki Alman 4. ncü Ordusunun karargahını ziyaret eden Cemal Paşa önce Berlin'e oradan da Viyana yoluyla İstanbul'a döner¹⁸.

Cemal Paşa General Falkenhayn'ın Filistin Cephesi'ne gelişinden duyduğu sıkıntı ile Almanya Gezisi'ni pek de memnun olmayan bir şekilde noktalamıştı. Sonunda duyduğu endişenin yersiz olmadığı Türk Kuvvetleri'nin Filistin ve Kanal'da kaybetmesiyle kendini gösterecekti. Cemal Paşa'nın "Güçlü Bir Deniz Kuvveti" projesi de I. Dünya Harbi'ni Türk tarafından kaybetmiş olmasıyla otomatik olarak bir düşünceden öteye gidemeyecekti. Ancak, burada dikkati çeken bir husus var ki, onun altı çizilerek vurgulanmasında yarar vardır. Osmanlı Devleti aynı kaderi paylaştığı, hatta o yıllarda "Silah Kardeşi" dediği Almanya için varını yoğunu seferber edebilecekken, ya da Osmanlı Devleti'ni o devirde yönetenler en azındaki bu şekilde hareket ederken, Almanya'nın perde arkasındaki düşünce ve hareket tarzları son derece düşündürücüdür. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında I. Dünya Harbi'ne girmesiyle birlikte çok cepheye bölünmek zorunda kalan İtilaf Devletleri'ne karşı Türk Ordusu zorlu bir mücadeleye vermiştir. Tüm bunlar olurken Almanya'da hakim düşünce; "Önce Almanya'nın çıkarları, eğer mantiki ise Osmanlı Devleti'nin çıkarları da düşünülebilir" felsefesidir. Almanya ile 1880'li yıllarda ilk Alman Askeri Misyonu'nun İstanbul'a gönderilmesi ile başlayan ikili işbirliği nihayet I. Dünya Harbi'nde müttefik olarak doruğa ulaşmışken, Almanlar'ın her ikili ilişki öncesi ve sonrasında "Önce Almanya'nın çıkarları" felsefesi ve gerçeği ile hareket etmeleri bir bakıma İngiliz Winston Churchill'in ünlü "İngiltere'nin dostu yok, menfaatleri vardır" sözünü anımsatmaktadır.

KAYNAKÇA

- (1) Blohm und Voss Tersanesi (Hamburg)'nde Cemal Paşa'nın Almanya Gezisi ile ilgili Fotoğraf Arşivi.
- (2) Bundersarchiv Militaerarchiv (BA MA) N 156/19; Band 11; Amiral Wilhelm Souchon'un günlüğü.
- (3) Bundeavhic Reichsmarine (BA RM) 3/11615; Pfundheller tarafından yazılmış "Çok Gizli" gizlilik dereceli kayıt.
- (4) Bundesarchiv Reichsmarine 40/V BA RM 40/V R. Alman Akdeniz Filosu (Mittelmeer Division)'nun 2 Ağustos 1914-1918 tarihli jurnal kayıtları.
- (5) Cemal, Behcet; Cemal Paşa "Hatıralar", Çağdaş Yayınları; İstanbul, 1977.
- (6) Gronau, Dietrich; Mustafa Kemal Atatürk oder Die Geburt der Republik; Fischer Verlag; Frankfurt, a.m., 1944.
- (7) Kutay, Cemal; Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız; III. Cilt; Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1992.

18. Cemal Paşa, a.g.e., s.250.

Cemal Paşa'nın 31 Ağustos 1917 tarihinde Hamburg'taki Blohm Voss Tersanesi'ni ziyareti (Önde soldan ikinci Rauf Bey, yanındaki Alman Deniz Ateşesi Bnb. Humann, Cemal Paşa'nın solundaki Bay Blohm).